

Nr 45

Utlåtande i anledning av motioner angående viss ökad befogenhet för övervakningsnämnd vid kriminalvård i frihet.

I de likalydande motionerna I: 76 av herr *Ernulf* och II: 109 av fru *Gärde Widemar* hemställs att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t begära förslag till sådan ändring av brottsbalkens regler om behandling i anstalt av den som dömts till skyddstillsyn, att lokal övervakningsnämnd erhåller befogenhet att direkt hos domstol begära sådan behandling.

Motionerna har remissbehandlats.

Gällande rätt m.m.

Brottsbalkens införande innebar att den dittillsvarande villkorliga domen uppdelades på två olika slag av påföljder, villkorlig dom och skyddstillsyn. Villkorlig dom (27 kap. BrB) skall användas för de lagöverträdare, för vilka icke någon annan åtgärd anses påkallad än den varning som själva domen innebär, eventuellt i förening med ett lämpligt avvägt bötesstraff. Skyddstillsyn (28 kap. BrB) avses för lagöverträdare, som är i behov av stöd och hjälp och kontroll för att deras anpassning i samhället skall främjas. Utmärkande för denna påföljd är att den dömde ställs under övervakning och att särskilda föreskrifter kan meddelas om hans livsföring. Viss tids behandling i anstalt kan ingå som ett led i skyddstillsynen.

I detta sammanhang redogörs i korthet för huvuddragen av de bestämmelser som aktualiseras genom förevarande motioner.

Förutsättningarna för att domstolen skall kunna bestämma att behandling i anstalt skall ingå i skyddstillsynen är att den tilltalade fyllt 18 år och det anses erforderligt för hans tillrättaförande eller eljest. Anstaltsbehandlingen skall pågå minst en och högst två månader. Inom dessa gränser bestäms varaktigheten av övervakningsnämnden under behandlingens gång. Om den dömde är under 23 år kan domstolen besluta att förordnande om anstaltsbehandling skall verkställas utan hinder av att domen på skyddstillsyn inte vunnit laga kraft.

Angående tillämpningsområdet för anstaltsbehandlingen uttalade departementschefen (prop. 1962: 10, del C) att förordnande härom borde kunna meddelas när det är påkallat för att bryta den brottsliga aktiviteten samt förmå den brottslige att besinna sig och inse allvaret i sin situation eller när det eljest behövs för hans tillrättaförande. Den korta behandlingstiden borde

tjäna som en förberedelse för vården i frihet. Anstaltsbehandling i förening med tillsyn borde emellertid kunna tillgripas inte bara när det är motiverat från behandlingssynpunkt utan även när en kortare tids omhändertagande är påkallat av allmänpreventiva hänsyn. — Departementschefen underströk dock att anstaltsbehandlings syfte är att göra skyddstillsyn till en effektivare påföljd än den annars skulle vara och att skyddstillsyn som sådan icke får tillgripas i andra fall än då det är individualpreventivt motiverat. — I praxis har det också förekommit att domstolen förordnat om anstaltsbehandling i samband med skyddstillsyn för att den dömde skall bli omhändertagen till dess hans bostads- och arbetsförhållanden hinner ordnas.

Förordnande om anstaltsbehandling kan ges inte bara i samband med domen på skyddstillsyn utan också under prövotiden om den dömde inte sköter sig och andra åtgärder bedömts som otillräckliga. Förfarandet inför domstolen föregås utav en av övervakningsnämnden hos åklagaren gjord framställning om att denne skall föra talan om undanröjande av skyddstillsynen eller om anstaltsbehandling. Den dömde skall få tillfälle att yttra sig i målet. I underrätt kan muntligt förhör hållas med honom om han begärt det eller rätten eljest ansett det påkallat. Det kan nämnas att domstolen inte är bunden av nämndens eller åklagarens yrkande.

För verkställighet av anstaltsbehandling av förevarande slag används öppna anstalter. Verkstäder finns. Samtalsterapi, delvis i form av gruppsamtal, förekommer. Anlagstestningar utförs i mån av behov och resurser. Behandlingen sker i friare former än i andra öppna fångvårdsanstalter.

Om det blir aktuellt att inskrida mot den som dömts till skyddstillsyn, t.ex. på grund av misskötsamhet, kan övervakningsnämnden bestämma att han skall tillfälligt omhändertas i avbidan på vidare förordnande. Omhändertagandet tillgår vanligen så att nämnden låter placera honom i polisarrest. Frihetsberövandet får i regel inte vara längre än en vecka men kan, om synnerliga skäl föreligger, genom nytt beslut utsträckas till sammanlagt 14 dagar.

Omhändertagandet är inte avsett att vara en åtgärd som vidtas såsom påföljd för misskötsamhet utan att vara ett medel att möjliggöra eller underlätta lämpliga åtgärder. — Även domstol kan besluta om sådant tillfälligt omhändertagande av den dömde om vid domstolen förs talan mot honom om undanröjande av skyddstillsynen eller om behandling i anstalt.

Motionerna

Enligt motionerna innebär den procedur som föregår behandling på skyddstillsynsanstalt i vissa fall en onödig omgång som försvårar frivårdsarbetet. — Efter en redogörelse för gällande rätt på området m.m. anförs i motionerna att övervakningsnämnden före sin framställning till åklagaren om behandling av den dömde på anstalt i regel förordnat att denne skall vara tillfälligt omhändertagen. Härefter uttalas följande.

Innan nämnden efter vederbörlig utredning hunnit ta ställning beträffande frågan om lämplig åtgärd hinner några dagar, kanske en vecka, förflyta. Om nämnden därefter gör en framställning av ovan nämnt slag till vederbörande åklagare, måste denne ytterligare utreda frågan. Förutsatt att åklagaren efter utredning anser sig böra föra sådan talan som nämnden begärt blir det sedan domstolens sak att besluta i frågan. Innan detta hinner ske, förflyter ytterligare tid. Ett omhändertagande får emellertid inte omfatta mer än 14 dagar. Ofta är emellertid den omhändertagnes situation sådan att det är mycket vanskligt att sätta honom på fri fot i avbidan på domstolens prövning. Kanske saknar han både arbete och bostad samt befinner sig måhända även i övrigt i oordnade förhållanden. Det är då alltför stor risk att han vid en temporär frigivning återfaller i brott.

Enligt min mening bör frågan lämpligen lösas på det sättet, att övervakningsnämnd, som finner behandling i skyddstillsynsanstalt erforderlig, gör framställning härom direkt till vederbörande domstol. Är den dömde därvid omhändertagen, bör domstolen snarast — förslagsvis inom fyra dagar — pröva framställningen. Domstolens beslut bör åtminstone som regel omedelbart verkställas. Om domstolen inte skulle hinna meddela sitt beslut innan tiden för omhändertagandet utlupit, bör omhändertagandet fortfara i avbidan på domstolens beslut, även om den ovan angivna tiden 14 dagar däri- genom något överskrides — givetvis såvida ej nämnden eller domstolen beslutar att omhändertagandet skall upphöra.

Det är naturligt att man vid brottsbalkens tillkomst iakttog en viss försiktighet, då det gällde att utforma de nyinrättade övervakningsnämndernas befogenheter. Den erfarenhet som nu har vunnits om kriminalvården i frihet efter brottsbalkens ikraftträdande den 1 januari 1965 synes emellertid motivera den begränsade utvidgning av dessa befogenheter, som här föreslås. Utvidgningen bör enligt min mening kunna bli av värde särskilt i sådana fall, där den till skyddstillsyn dömde hamnat i en ohållbar social situation och där snabba och ingripande anpassningsåtgärder därför visar sig behövliga.

Remissyttranden

Utskottet har i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttranden över motionerna från riksåklagaren, Svea hovrätt och övervakningsnämnden i Stockholm. Vidare har tillfälle att avge yttrande beretts Föreningen Sveriges häradshövdingar och stadsdomare, Sveriges advokatsamfund, Föreningen Sveriges åklagare och Föreningen Sveriges skyddskonsulenter och skyddsassistenter. I anslutning till domarföreningens yttrande har ledamoten av föreningens styrelse, borgmästaren Nils Rappe avgivit ett särskilt yttrande.

Motionsyrkandet tillstyrks av *övervakningsnämnden* och *skyddskonsulentföreningen*. *Riksåklagaren*, *Svea hovrätt*, *advokatsamfundet* och *åklagarföreningen* avstyrker motionsyrkandet. *Domarföreningen* förordar att de genom motionerna aktualiserade frågorna görs till föremål för en utredning. *Borgmästaren Nils Rappe* instämmer häri men avvisar en lösning i enlighet med motionsyrkandet.

Vidgad befogenhet för övervakningsnämnd

Övervakningsnämnden hänvisar till sin verksamhetsberättelse för år 1965 vari anfördes följande.

Rent allmänt torde kunna sägas att det genom brottsbalken införda systemet för kriminalvård i frihet fungerar väl vad beträffar det godartade klientelet, och härvidlag kommer näppeligen någon skillnad i förhållande till den tidigare gällande ordningen till synes. För det mera svårartade klientelet del däremot föreligger samma svårigheter som tidigare, och dessa kan sägas ha ytterligare accentuerats genom att vägen fram till ett ingripande med en varaktigare anstaltsvård förlängts. Nu åsyftade personer kan räkna med att först en välmenande och allvarligt syftande övervakare visar tålmod, att därefter en på samma sätt beskaffad skyddskonsulent till det yttersta utnyttjar sina resurser för att bringa rättelse i förefintliga missförhållanden och först därefter påkallar övervakningsnämndens ingripande samt att nämnden därefter med samma inställning som de föregående och med utnyttjande av sin auktoritet försöker i första hand begagna de lindrigare möjligheter, som står den till buds. Så långt är skillnaden mellan gammal och ny ordning i proceduren icke betydande vad beträffar sådana jurisdiktionsområden, inom vilka övervakningsnämnd varit inrättad vid vederbörande underrätt. Men därefter, när nämnden kommit till insikt om att vederbörande icke kan vårdas inom ramen av kriminalvård i frihet, går ärendet först till åklagaren, som har prövningsrätt, och slutligen till domstolen, som har att i sista hand taga ställning i frågan. Måhända har under sakens behandling hos åklagaren eller i domstolen vederbörande av opportunitetsskäl tillfälligt vinnlagt sig om relativ skötsamhet, som gör att det av övervakningsnämnden åsyftade ingripandet icke kommer till stånd. Följden härav blir att proceduren åtminstone delvis måste upprepas, då vederbörande sedermera återgår till den måhända för honom normala misskötsamheten.

Mot bakgrund av dessa uttalanden tillstyrker nämnden det av motionärerna framlagda förslaget. Nämnden understryker vad i motionerna uttalats om att den nuvarande ordningen för prövning av ärenden av ifrågavarande slag innebär en onödig omgång, ägnad att minska effektiviteten av frivårdsarbetet. Någon fara för rättssäkerheten torde enligt nämnden ett slopande av åklagaren som mellaninstans mellan övervakningsnämnden och domstolen icke innebära. I sammanhanget erinras om att övervakningsnämnden när det gäller villkorligt frigivna äger förklara den villkorligt medgivna friheten förverkad.

Skyddskonsulentföreningen yttrar följande.

Systemet med behandling av till skyddstillsyn dömda på särskilda anstalter av öppen karaktär har nu alltsedan brottsbalkens tillkomst tillämpats i över tre år. Huvudparten av tillflödet av klienter till dessa anstalter utgör personer i åldern 18—22 år, som av domstol ådömes skyddstillsyn med anstaltsbehandling enligt 28 kap. 3 § brottsbalken. Mera sällan förekommer, att övervakningsnämnd tar initiativ till dylik behandling under pågående prövotid genom att hos åklagare göra framställning om att denne vid domstol för talan om förordnande av behandling i skyddstillsynsanstalt. Skälen härtill

torde vara flera, dels föregriper måhända klienten eventuella åtgärder genom återfall i brott med åtföljande häktning, dels har måhända utfallet av behandlingen å dylik anstalt ej motsvarat de förväntningar som ursprungligen ställdes på denna form av påföljdsystemet inom kriminalvård i frihet. En allmän översyn av denna vårdform med ett smidigare och effektivare förfaringssätt vore önskvärt. I avvaktan på att förslag härom väckes av berörd myndighet anser sig dock föreningen kunna tillstyrka motionärernas förslag utan inskränkning.

Riksåklagaren erinrar om att i mål om undanröjande av skyddstillsyn eller förordnande att i skyddstillsyn skall ingå behandling i anstalt det enligt 38 kap. 8 § första stycket brottsbalken åligger rätten att lämna den dömde tillfälle att yttra sig och, om han så begär, att bli muntligen hörd. Förslaget att framställning om vidtagande av åtgärd av nyssnämnt slag skall göras av övervakningsnämnd direkt till vederbörande domstol torde, anför riksåklagaren, i realiteten innebära, att det i svensk brottmålsprocess eljest vedertagna ackusatoriska förfarandet i förevarande fall skulle ersättas med ett inkvisitoriskt förfarande, vilket skulle bli särskilt markant vid muntligt förhör. Riksåklagaren anser att tillräckliga skäl för en så genomgripande reform inte har anförts av motionärerna.

Svea hovrätt är av samma uppfattning och anför följande.

Det är — — — sörjt för att förfarandet inför domstolen kan ske med tillgodoseende av den kontradiktoriska principen och i övrigt under brottmålsliknande former tillkomna i rättssäkerhetens intresse. Ett upprätthållande av dessa former förutsätter medverkan av åklagare. Uteslutes åklagarens roll uppkommer en väsentlig olägenhet i domstolsförfarandet.

Advokatsamfundet och *åklagarföreningen* anser det vara olämpligt att övervakningsnämnden inför domstol får ställning av motpart till den dömde. *Åklagarföreningen* uttalar att detta skulle strida helt mot övervakningsnämndens nuvarande ställning och säkerligen på ett avgörande sätt kunna skada det förtroendefulla samarbetet mellan övervakningsorganisationen och den dömde, som torde vara förutsättningen för ett lyckat resultat av kriminalvården i frihet. Denna uppfattning delas av *borgmästaren Nils Rappe*. *Åklagarföreningen* anser också att man inte rimligen kan ålägga åklagare att framföra av övervakningsnämnden framställt yrkande utan rätt att självständigt pröva det rättmätiga och befogade i yrkandet. *Advokatsamfundet* erinrar om att domstolen inte är bunden av i målet framställt yrkande utan kan, med undanröjande av skyddstillsynen, döma till annan påföljd för brottet. Även detta talar enligt *advokatsamfundet* för att talan bör föras av åklagaren och inte av övervakningsnämnden.

Svea hovrätt, *advokatsamfundet* och *åklagarföreningen* anser det tvivelaktigt om någon tid står att vinna genom att ge övervakningsnämnd befogen-

het att direkt hos domstol begära anstaltsbehandling. *Hovrätten* anför härom följande.

Den utredning, som ligger till grund för övervakningsnämndens beslut att göra framställning, torde i normalfallet utgöra tillfredsställande grund även för åklagarens talan. Såsom framhålles i kommentaren till brottsbalken (del III sid. 127) torde åklagaren, om övervakningsnämnd gör sådan framställning som här avses, icke böra undandraga sig att efterkomma denna. Från åklagarens sida torde således i regel erfordras varken ytterligare utredning eller vidare prövning av frågan om talan skall föras.

Domarföreningen anser att skäl i och för sig kan anföras för att beslutanderätten om behandling i anstalt borde överflyttas från domstol till övervakningsnämnd, då fråga om sådan behandling uppkommer efter domen å skyddstillsyn. Behandlingen är, anför föreningen, icke en brottspåföljd i brottsbalkens mening utan är snarast att betrakta som en vårdform, jämställd med de övriga behandlingsformer övervakningsnämnden äger tillgripa i händelse av misskötsamhet från den dömdes sida.

Frågorna om handläggningstiden och temporär frigivning.

Härom anför *övervakningsnämnden* följande.

I fråga om förslaget anser sig övervakningsnämnden böra ifrågasätta huruvida icke den tid om fyra dagar, inom vilken domstol enligt motionärerna skulle ha att pröva övervakningsnämnds framställning, kan visa sig väl kort och om den icke borde bestämmas till förslagsvis en vecka. Om domstolen icke skulle kunna meddela sitt beslut innan tiden för ett av övervakningsnämnd beslutat omhändertagande utlupit, bör såsom motionärerna uttalat omhändertagandet fortfara i avbidan på domstolens beslut, även om den i 28 kap. 11 § brottsbalken angivna tiden högst 14 dagar för omhändertagandet därigenom överskrides. Enligt nämndens mening bör på motsvarande sätt domstol även beredas möjlighet att förlänga tiden för omhändertagandet utöver 14 dagar i avbidan på domstolens beslut i sådana i motionerna icke berörda fall, i vilka åklagare på framställning av övervakningsnämnd för talan om undanröjande av skyddstillsyn.

Svea hovrätt yttrar följande.

När en till skyddstillsyn dömd person visat sådan misskötsamhet att övervakningsnämnden finner så ingripande åtgärder som anstaltsbehandling vara påkallad, måste det antagas att den dömdes akuta situation i allmänhet är sådan att ett omhändertagande är befogat för att förhindra att han begår brott. Det kan vidare antagas att brottsrisken i vissa fall ökar, när han får kännedom om att han riskerar anstaltsbehandling. Skäl för omhändertagande torde i flertalet fall kvarstå ända tills anstaltsbehandlingen kommer till stånd eller domstolen bestämmer att frihetsberövande åtgärd ej skall tillgripas. Har den dömd omhändertagits är det uppenbarligen, såsom motionärerna anför, mycket vanskligt att försätta honom på fri fot i avbidan på domstolens prövning. Liknande skäl mot en temporär frigivning torde kunna anföras då fråga uppkommit om undanröjande av skyddstillsynen och bestämmande av annan påföljd för brottet.

Även i de fall då domstolen beslutat frihetsberövande åtgärd och denna ej kan verkställas förrän beslutet vunnit laga kraft, torde temporär frigivning vara olämplig.

Enligt uppgift från kriminalvårdsstyrelsen framgår av där förd statistik att framställning av övervakningsnämnd hos åklagare att denne skall föra talan om behandling i anstalt av till skyddstillsyn dömd person gjorts under 1965 i tio fall och under 1966 i nio fall¹. Hovrätten saknar kännedom om huruvida sådan temporär frigivning, som motionärerna avser, förekommit.

Avslutningsvis anför hovrätten att när temporära frigivningar såväl i den av motionärerna anförda som i andra situationer måste antagas vara olämpliga och då det kan tänkas uppkomma fall där sådana frigivningar inte kan undvikas, synes problemet förtjäna beaktande. Hovrätten förutsätter att de myndigheter, främst kriminalvårdsstyrelsen, som kommer i beröring med problemet uppmärksammar detta och att frågan vid behov i lämpligt sammanhang utreds närmare.

Riksåklagaren uttalar i förevarande sammanhang följande.

Förslaget att föreskriva en viss frist för rättens prövning av framställning om åtgärd av ifrågavarande slag när den dömda är omhändertagen enligt 28 kap. 11 § brottsbalken förefaller i och för sig välgrundat. En motsvarande frist för åklagares handläggning av övervakningsnämnds framställning synes kunna övervägas. Under förutsättning att sådana frister införs torde även förslaget att omhändertagande enligt anförda lagrum skall kunna fortfa ra mer än 14 dagar i avbidan på rättens beslut kunna godtagas.

Motionärerna har ej uppgivit huruvida och i vilken omfattning gällande bestämmelser visat sig olämpliga eller bristfälliga i praktiken. Såvitt är mig bekant har några påtagliga problem i förevarande hänseende inte gjort sig gällande. Något behov av lagändring synes därför inte föreligga för närvarande. Det torde emellertid kunna förutsättas att spörsmålet kommer att uppmärksammas när institutet skyddstillsyn i annat sammanhang blir föremål för översyn.

Om rätten att besluta om behandling i skyddstillsynsanstalt skall ligga kvar hos domstol bör enligt *domarföreningen* tiden från omhändertagandet till det slutliga beslutet om behandling i möjligaste mån nedbringas.

Utskottet

I detta utlåtande behandlar utskottet vissa genom motioner aktualiserade frågor rörande skyddstillsyn.

Denna påföljd är avsedd för lagöverträdare, som är i behov av stöd och kontroll för att deras anpassning i samhället skall främjas. Utmärkande är

¹ Enligt vad utskottet inhämtat gjordes 19 sådana framställningar under år 1967.

att den dömde ställs under övervakning och att särskilda föreskrifter kan meddelas om hans livsföring. För lagöverträdare som fyllt 18 år kan behandling i anstalt under minst en och högst två månader ingå som ett led i skyddstillsynen. Förordnande om sådan behandling ges av domstolen antingen i samband med domen på skyddstillsyn eller under prövotiden. I det senare fallet väcks talan av åklagaren efter framställning av övervakningsnämnden.

Motionärerna hemställer om förslag till sådan ändring av nämnda regler att övervakningsnämnden erhåller befogenhet att direkt hos domstolen begära att den som dömts till skyddstillsyn skall underkastas behandling i anstalt. Till stöd härför anförs att den nuvarande proceduren innebär en onödig omgång som försvårar frivårdsarbetet. Den föreslagna utvidgningen av övervakningsnämndens befogenhet bör enligt motionärerna kunna bli av värde särskilt där den dömde behöver bli föremål för snabba och ingripande åtgärder. Motionärerna anger inte om åklagaren enligt deras mening bör delta i förfarandet.

Den nuvarande ordningen har tillkommit i rättssäkerhetens intresse och förutsätter medverkan av åklagare. Om i stället för åklagaren övervakningsnämnden skulle ges ställning av motpart till den dömde kan det fortsatta samarbetet mellan denne och nämnden komma att försvåras. På grund av dessa skäl kan utskottet icke tillstyrka bifall till motionerna.

I sammanhanget vill utskottet beröra en fråga som behandlas i motivationen till förevarande motioner. Om det blir aktuellt att inskrida mot den som dömts till skyddstillsyn kan övervakningsnämnden bestämma att denne skall omhändertas i avvaktan på vidare förordnande. Omhändertagandet får emellertid inte vara längre än 14 dagar. Motionärerna anser att tiden bör kunna förlängas något i avvidan på domstolens beslut i mål rörande den omhändertagnes behandling i skyddstillsynsanstalt. Enligt utskottet kan det, med hänsyn till risken för återfall i brott, både i den av motionärerna uppmärksammade situationen och i andra liknande fall vara vanskligt att låta vederbörande i frihet avvakta domstolens beslut. Utskottet förutsätter att frågan vid behov uppmärksammas i lämpligt sammanhang.

Utskottet hemställer,

att förevarande motioner, I: 76 och II: 109, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 24 oktober 1968

På första lagutskottets vägnar:

ERIK SVEDBERG

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från f ö r s t a kammaren: herrar Erik Svedberg (s), Hjorth (s), Arvidson (h), Ernulf (fp), Svanström (cp)*, Helge Karlsson (s), fru Lilly Ohlsson (s) och herr Lidgard (h);

från a n d r a kammaren: fru Löfqvist (s), herr Svensson i Vä (cp), fru Kristensson (h), herrar Gustafsson i Borås (fp), Jönsson i Malmö (s), Wiklund i Stockholm (fp)*, Hansson i Piteå (s)* och Zetterström (s).

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar *Ernulf* (fp) och *Wiklund* i Stockholm (fp)